

# İstikrar Formülü: Türkiye Artı İsrail

Yazan: Çevik Bir, Martin Sherman

(Google çeviri)

MIDDLE EAST FORUM Orta Doğu Üç Aylık Dergisi

Sonbahar 2002

Cilt 9: Sayı 4

Not: Yusuf Alabarda'nın yazı ile ilgili yorumu:

<https://www.facebook.com/reel/1561315961616314>

1990'lar, Orta Doğu'da kayıp bir on yıl gibi görünüyor. Arap-İsrail "barış süreci" olarak bilinen, özenle inşa edilmiş kâğıttan ev bir yığın halinde yatıyor. Saddam Hüseyin hâlâ komşularını ve bölgeyi tehdit ediyor. Ve bölgenin petrolün yanı sıra en önemli ihracatı, son zamanlarda Manhattan'da sergilediği performansla şehrin en yüksek binalarını silüetinden silen, köktenci grupların körüklediği terör. İstikrar bilançosunda, 1990'lar Orta Doğu'yu kırmızıda bıraktı. Ancak artı sütununda tartışılmaz bir başarı var: İsrail-Türkiye ilişkisi.

ABD'li politika yapıcılar, düzeni yeniden kurmak için enkazın üzerinde iskele parçaları ararken, İsrail-Türkiye ilişkisini de göz önünde bulundurmalıdırlar. Demokratik, Batı yanlısı ve Arap olmayan bu iki ülke arasındaki bağlar, Batı'nın şu anda hayati önem taşıyan Ortadoğu'ya istikrarlı bir denge sağlayabilir. Ancak bu, karmaşık bir geçmişe sahip, kendine özgü bir ilişkidir. Potansiyeli gerçekten çok büyük olabilir, ancak bunu gerçekleştirmek için ortaklığın azami özenle teşvik edilmesi ve yönetilmesi gerekmektedir.

İşte, Türk-İsrail ilişkisinin geçmişi, bugünü ve geleceğine dair kısa bir özet; bu özeti yazarlardan biri, ilişkinin Türk mimarlarından biri, diğeri ise İsrailli savunucularından biridir.

## Başlangıçta

Türkiye ile İsrail arasındaki ilişki hakkında anlaşılması gereken ilk şey, uzun bir süre boyunca İsrail'in bu ilişkiyi geliştirmeye istekli olduğu, Türkiye'nin ise çekingen davrandığıdır. İsrail, isteksiz Türkiye'ye talip rolünü oynamıştır.

1949'da Türkiye, dünyada İsrail'i tanıyan ilk Müslüman çoğunluklu ülke oldu ve otuz yıl boyunca bunu yapan tek ülke olarak kaldı. İsrail ile resmi ilişkilerin kurulması, Türkiye'nin uluslararası yönelimi ve Batı ile uyum sağlama arzusuna dair güçlü bir mesaj verdi. 1950'de elçilik düzeyinde diplomatik misyonlar açıldı. Ancak 1990'lara kadar ilişkiler özden çok sembolikti. İlk kırk yıl boyunca Türkiye, İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmesi için sürekli Arap diplomatik ve ekonomik baskısına direndi. Ancak bu ilişkiler herhangi bir ivme kazanmadı.

Bu, İsrail'in çaba eksikliğinden kaynaklanmıyordu. İsrail'in bağımsızlığının ilk yıllarında, İsrail'in ilk başbakanı David Ben-Gurion, Türkiye ile yakın bir bağ kurmak için büyük çaba sarf etti. (Gençliğinde Osmanlı İstanbul'unda hukuk okuyan) Ben-Gurion, Türkiye'nin etkileyici jeofizik, maddi ve insan kaynaklarının sağladığı faydaların son derece farkındaydı. Ankara ile ilişkiler, o dönemde İsrail'in dış politikasının temel direklerinden biri olan "çevre devletler" doktriniyle de uyumluydu. İsrail, yakın Arap komşularının uyguladığı diplomatik ve ekonomik izolasyonu, düşmanlık çemberini "atlayarak" ve daha uzak, Arap olmayan komşularıyla bağlar kurarak telafi etmeyi amaçlıyordu.

Özellikle İsrail diplomasisi, İran, Etiyopya ve Türkiye ile bağlarını geliştirmek için büyük çaba sarf etti. Üçünden Türkiye en önemlisi oldu. İran, İslam devrimine kadar birkaç on yıl boyunca benzer bir öneme sahipti. Daha sonra İsrail için büyük bir tehdit kaynağı haline geldi. İsrail ayrıca Kızıldeniz kıyısında yer alan Etiyopya ile de bağlarını güçlendirdi. Ancak ülke, iç savaş ve kıtlıkla yavaş yavaş harap oldu ve Eritre'nin ayrılması stratejik önemini zayıflattı. Buna karşılık, Türkiye, İsrail'in varoluşundan bu yana nispeten istikrarlı, Batı yanlısı ve müreffeh kaldı. İsrail, en başından beri, Batı yanlısı, Müslüman nüfuslu bir devlet olan Türkiye ile bağların, Arap-İsrail çatışmasının dini unsurunu sulandıracağını ve hatta İsrail'in Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Avrupa ile bağlarını güçlendirecek stratejik bir ilişkiye dönüşebileceğini umuyordu.

Türkiye ise bunun aksine İsrail ile stratejik bir ilişkiye pek ilgi göstermedi. Soğuk Savaş dönemi boyunca Ankara, Ortadoğu'da değil, Batı'da müttefik aramayı tercih ederek bölgede müdahale etmeme politikası izledi. 1970'lerde, Türkiye'nin Ortadoğu'daki komşularından bazılarının kitle imha silahları ve balistik füze sistemleri edinmeye başlamasına rağmen, Ankara bölgeye sırtını döndü. Türkiye'nin yalnızca NATO'ya bağımlılığı, ittifakın amacının Varşova Pakti'na karşı koymak olması nedeniyle önemli

bir risk taşıyordu. Türkiye'ye Ortadoğu'dan bir saldırı olması durumunda NATO'nun Türkiye'yi savunmak zorunda olup olmadığı sorusu akla geliyordu. Kâğıt üzerinde - 1949 Washington Antlaşması'nın 5. Maddesi- cevap "hayır" gibi görünüyordu. [1]

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Türkiye'yi İsrail ile olan bağlarını yeniden değerlendirmeye itti. [2] Varşova Pakti'nin dağılmasıyla NATO'nun geleceği belirsizleşti. Avrupa Birliği'nin (AB) doğuya doğru genişlemesi, AB merkezli güvenlik ve savunma planlarının fazlalığı, Avrupa hızlı müdahale gücü kurma girişimleri, Ankara için belirsizlik yarattı. NATO ittifakının sınırında ve AB dışında yer alan Türkiye, yerleşik stratejik güvenlik doktrinlerinin hala geçerli olup olmadığını ve herhangi bir "ortak şemsiye" altında hala bir yeri olup olmadığını sorgulamak için haklı nedenlere sahipti. [3]

Aynı zamanda, Orta Doğu'dan kaynaklanan Türkiye'ye yönelik potansiyel tehditler endişe verici bir hızla artmaya başladı. Suriye, Irak ve İran çeşitli zamanlarda kimyasal ve biyolojik silahların yanı sıra uzun menzilli füze sistemlerine yönelik hızlandırılmış programlar yürüttüler. Ve Türkiye çeşitli zamanlarda bu üç devletten bir veya daha fazlasından yardım alan terör gruplarından gelen tehditlerle karşı karşıya kaldı. 1999'da Partiya Karkaren Kürdistan (PKK) lideri Abdullah Öcalan'ın tutuklanıp hapse atılmasından bu yana sorun azalmış olsa da tamamen ortadan kalkmadı. Dahası, devlet destekli maddi yardım, operasyonel destek ve manevi rehberlikle beslenen radikal İslam tehlikesi, Türk devletinin laik, Batı odaklı yapısını tehdit etmeye devam ediyor.

1990'larda İsrail ve Türkiye'yi birbirine yaklaştıran iki başka eğilim daha vardı: Arap ülkelerinde demokratikleşmenin başarısızlığı ve Avrupa birleşmesi.

Türkiye ve İsrail, belirgin bir Batı yanlısı, laik-demokratik tercihe sahip ülkelerdir; bu da onları Arap Orta Doğu'sunda yabancı kılmaktadır. Önde gelen bir analist, Türkiye ve İsrail'in "bölgelerine hakim olan demokratik olmayan ve Arap rejimlerinden 'ortak bir ötekilik duygusu' paylaştığını" belirtmiştir. [4] Bu "ötekilik" duygusu, Arap Orta Doğu'sunun Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'nın yaşadığı demokratikleşme geçişini yaşayamamasıyla 1990'larda daha da derinleşmiştir.

Aynı on yıl içinde, Avrupa birleşmesine yönelik hızlanan hareket, Türkiye ve İsrail'in marjinallik duygusunu yoğunlaştırdı. Her iki ülke de Avrupa kulübüne üye olmayı arzuluyordu. Ancak Avrupa başkentlerindeki düşmanca insan hakları ve siyasi lobilerin

sistematik saldırılarına maruz kalan her iki ülke de, Avrupa'da kendi katılımları lehine bir uzlaşmaya güvenemezdi. Avrupa birleşmesinin ivme kazanmasıyla birlikte, hem Türkiye hem de İsrail tehlikeli bir şekilde izole edilmiş ve marjinalleşmiş hissettiler ve aralarındaki ortaklık uygun bir geri dönüş yolu haline geldi.

Ancak Ankara ile Kudüs arasındaki ilişki, yalnızca izole edilmiş iki ülke için bir kulüp olmaktan öteye gidemezdi. Her iki tarafın da diğerinin karşılayabileceği çok somut ihtiyaçları vardı. Türkiye için İsrail, diğer Batılı kaynakların reddettiği, teknolojik olarak gelişmiş askeri teçhizatın çok ihtiyaç duyulan bir kaynağını temsil ediyordu. Dar toprak boyutlarına sahip İsrail için ise Türkiye jeostratejik derinlik sunuyordu.

Özetle, 1990'lar İsrail ve Türkiye'ye yeni bir ilişki kurmak için bolca fırsat sundu. Bu fırsatı kaçırmadılar.

## Isınma

İsrail-Türkiye ilişkilerindeki değişim, 1991 yılında Madrid barış konferansının ardından Türkiye'nin ilişkileri tam büyükelçilik statüsüne yükseltmesiyle başladı. Ancak gerçek atılım, Kasım 1993'te Türk Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in İsrail'i ziyaret etmesiyle gerçekleşti. Ziyaret sırasında, İsrailli mevkidaşıyla karşılıklı anlayış ve işbirliği yönergeleri üzerine bir mutabakat zaptı imzaladı. [5] Çetin, dönüşünde Türk-İsrail ilişkilerinin her alanda daha da geliştirileceğini ve iki devletin "Orta Doğu'nun yeniden yapılandırılmasında" işbirliği yapacağını açıkladı. [6] Sonraki yıllarda, 1994'te Türk Başbakanı Tansu Çiller ve 1996'da Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in ziyaretleri de dahil olmak üzere daha üst düzey temaslar gerçekleşti. İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres ve İsrail Cumhurbaşkanı Ezer Weizmann bu ziyaretlere karşılık verdi.

1996 yılının başlarına kadar Ankara, askeri iş birliğinden ziyade İsrail ile ekonomik, teknik ve kültürel bağları tercih ediyor gibi görünüyordu. [7] Ancak 1996'da iki ülke, kapsamlı bir askeri koordinasyon anlaşması imzaladı. Anlaşma, diğer hususların yanı sıra, İsrail hava kuvvetlerine ait uçakların eğitim amacıyla Türk hava sahasını kullanmasını öngörüyordu. Aynı yılın Ağustos ayında, iki hükümet, teknik bilgi ve uzmanlık alışverişi için ek bir anlaşma imzalayarak, İsrail'in elliden fazla Türk hava kuvvetlerine ait F-4 Phantom uçağını modernize etmesinin önünü açtı.

1996 anlaşmalarının ardından, her iki ülkenin de ilişkiye verdiği geniş kapsamlı öneme ilişkin karşılıklı ziyaretler ve açıklamalar yoğunlaştı. Türk ordusunun genelkurmay başkanı İsmail Hakkı Karadağ, 1997 yılının başlarında İsrail'i ziyaret etti. Bunu, İsrail

Dışışleri Bakanı David Levy'nin Ankara'ya yaptığı ziyaret izledi. Ardından, Türkiye Savunma Bakanı Turhan Tayan İsrail'i ziyaret etti; aynı şekilde Çevik Bir (bu yazının ortak yazarı) de 1997 Mayıs ayı başlarında İsrail'i ziyaret etti. Aynı yılın Ekim ayında, İsrail Genelkurmay Başkanı Amnon Lipkin-Şahak Türkiye'yi ziyaret etti. Her durumda, bu ziyaretçiler yanlarında büyük maiyetler getirdiler, böylece 1997 yılının sonlarına doğru her iki ordudan da önemli sayıda komutan birbirleriyle görüştü. [8]

En üst kademelerden yapılan siyasi açıklamalar, ilişkinin stratejik önemini açıkça vurguladı. Örneğin, Ağustos 1997'de Başbakan Mesut Yılmaz, Türk-İsrail işbirliğinin bölgedeki "güç dengesi için gerekli" olduğunu belirtti. [9] 1998'de İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu da benzer şekilde ilişkinin "istikrarsızlığın hüküm sürdüğü yerde istikrar sağlayacağını" savundu. [10] O dönemde İsrail Savunma Bakanı olan Yitzhak Mordechai, bağların önemini şu sözlerle ifade etti: "El ele tutuştığımızda güçlü bir yumruk oluşturuyoruz... ilişkimiz stratejik bir ilişkidir." [11]

İki ülke arasındaki bağda ikili ticaret de önemli bir faktör olmuştur. On yıl önce neredeyse yok denecek kadar az olan İsrail-Türkiye ticareti, 1990'lar boyunca istikrarlı bir şekilde artarak 1999'da neredeyse bir milyar dolara ulaştı. İsrail bugün Türkiye'nin başlıca Orta Doğu ihracat pazarıdır. Sivil alışverişlerin (turistik, akademik, profesyonel, sportif ve kültürel) hacmi de önemli ölçüde genişledi ve Türkiye, 1990'ların ortalarında İsrail'in en popüler turizm destinasyonu haline geldi.

Yeni ilişkiler birçok zorlu sınavdan geçti; bunların en şiddetlisi, 1996'da İsrail karşıtı ve İslamcı Refah Partisi'nin lideri Necmettin Erbakan'ın iktidara gelmesiydi. Erbakan, göreve geldiği ilk günlerden itibaren hem iç hem de dış politika cephelerinde İslami bir gündem izledi. Bu, eğitim sisteminin İslamlaştırılması, Türkiye'yi Arap dünyasına yaklaştırma vaadi ve "NATO benzeri" bir İslam devletleri ittifakı oluşturma vizyonunu içeriyordu. Erbakan'ın İsrail karşıtı söylemi, geleneksel Yahudi karşıtı motifler ve mitlerle doluydu. Ona göre İsrail, "zamansız bir düşman" ve "Arap ve Müslüman dünyasının kalbindeki bir kanser"di. İsrail'i İslam inancını baltalamaya çalışmakla suçladı, Nil'den Fırat'a uzanan "büyük bir İsrail" hayaletinden bahsetti ve Türkiye'nin ekonomik zorluklarından "Siyonist bir komplo"nun sorumlu olduğunu iddia etti. [12] Erbakan, seçiminden önce Ankara'nın İsrail ile ilişkilerini dondurmaya ve iki ülke arasındaki ikili anlaşmaları feshetmeyi taahhüt etmişti. Bazı analistler, Erbakan'ın seçilmesinin ilişkiye ölümcül bir darbe vuracağını düşünüyordu.

Öyle olmadı. Türkiye'nin anayasal sisteminin hükümleri uyarınca, ordu, modern Türkiye'nin kurucusu Kemal Atatürk'ün laik cumhuriyetçi mirasını korumakla görevlidir. Ordu, Erbakan'a Türkiye'nin İslam'a yönelmesini veya İsrail-Türkiye askeri ilişkilerinin tehlikeye atılmasını seyirci kalmayacağını açıkça belirtti. Laikliğin üstünlüğünü yeniden teyit eden güçlü Ulusal Güvenlik Konseyi'nin (MGK) genel sekreteri -hem askeri hem de siyasi liderlerden oluşan bir organ- Türkiye'nin laik toplumu ve eğitim sisteminin ülkenin ulusal güvenliğinin temel ilkelerini oluşturduğunu ilan etti. Erbakan kontrol altında tutuldu. Türkiye ve İsrail, Erbakan'ın görev süresi boyunca en önemli askeri işbirliği anlaşmalarını imzaladılar; bu süre, İslamcı başbakanın MGK'nın baskısı altında istifa ettiği Haziran 1997'de sona erdi.

Bir başka sınav da, kendilerini Türkiye veya İsrail'in (veya her ikisinin) düşmanları (veya potansiyel düşmanları) olarak görenlerin yönelttiği eleştirilerin şiddetinden kaynaklandı. Örneğin, İsrail-Türkiye ortaklığından belki de en çok etkilenen ülke olan Suriye'nin Başkan Yardımcısı Abdül Halim Hatim, bunun "1948'den beri Araplar için en büyük tehdit" olduğunu ve ABD-Türkiye-İsrail ilişkilerinin "İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana görülen en tehlikeli ittifak" olduğunu söyledi. [13] Irak Dışişleri Bakanı Muhammed Said es-Sahaf, Ocak 1998'deki ortak deniz tatbikatlarını "provokatif bir eylem" olarak nitelendirdi. [14] İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hattami de Türk-İsrail ittifakının "İslam dünyasının duygularını kışkırttığını" ilan etti. [15] ABD'ye bağımlılığı nedeniyle kısıtlanmış olsa da Mısır da İsrail-Türkiye ortaklığını eleştirdi. Cumhurbaşkanlığı danışmanı Usama al-Baz, Ankara ile Kudüs arasındaki askeri işbirliğinin "Orta Doğu'da istikrarsızlığa ve muhtemelen savaşa yol açacağını" ve "Arap devletlerinin çıkarlarını tehdit ettiğini" uyardı. [16] Mısır'ın anlaşmaya yönelik düşmanlığı o zamandan beri bir nebze azaldı, ancak Kahire hâlâ Ankara-Kudüs ittifakını bölgesel liderlik özelemlerine karşı aşılmaz bir engel olarak görüyor.

Eleştirilerin çoğu, özellikle Arap çevrelerden gelenler, Türkiye'yi bu ilişkiden vazgeçmeye ikna etmeyi amaçlıyordu. Ancak bu da başarısız oldu.

Eylül 2000'den bu yana Türk-İsrail ilişkisi bir başka sınavla karşı karşıya kaldı. İsrail ile Filistinliler arasındaki yıpratma savaşı, Türkiye de dahil olmak üzere Müslüman dünyasının büyük bir bölümünde yankı buldu. Türk sesleri İsrail politikalarını eleştirdi. [17] Bir kez daha, anlaşmaların askıya alınabileceği veya iptal edilebileceği olasılığı hakkında spekülasyonlar ortaya çıktı. Ancak, bir kez daha anlaşmalar sağlam durdu.

Şüphesiz ki, son iki yıldaki olaylar İsrail-Türkiye ilişkileriyle ilgili abartılı söylemlerin bir kısmını ortadan kaldırdı. Ancak bu ortaklık İsrail-Filistin "barış süreci"nden doğmadı ve sürecin sona ermesi işbirliğini durdurmadı. Aslında, İsrail'e yönelik son eleştiriler, Türkiye'deki birçok kişiye İsrail-Türkiye ilişkisinin Ankara'nın kendi ulusal çıkarları için hayati önemini yeniden teyit etme fırsatı verdi.

1990'lardaki gelişmelerin sonucu olarak, İsrail-Türkiye ilişkileri dönüştü. İsrail'in hevesi ve Türkiye'nin çekingenliği şeklindeki eski model, karşılıklı çıkarlarla birbirine bağlı, iş birliği alanlarını genişletmede eşitler olarak çalışan iki ortağın daha olgun bir modeliyle yer değiştirdi. Ancak ilişkinin, özellikle stratejik düzeyde, henüz gerçekleştirilmemiş büyük bir potansiyeli var. Ortaklık stratejik anlamda bugüne kadar neler başardı? Hangi yönlerde gelişmeli?

### **Stratejik İçerik**

“Stratejik” kelimesini kullanmak kolaydır ve bu kelime İsrail ve Türkiye ile defalarca ilişkilendirilmiştir. Tanınmış bir uzmana göre, “İsrail-Türkiye arasındaki yakın ilişkilerin ortaya çıkışı, Soğuk Savaş sonrası Orta Doğu'daki en önemli stratejik gelişmelerden biridir.” [\[18\]](#) Önde gelen bir gazeteci, “ittifakın petrol zengini Orta Doğu'daki stratejik güç dengesini değiştirdiğini” ifade etmiştir. [\[19\]](#) Başka bir analist ise “[İsrail ve Türkiye arasında] gelişen yeni ilişkinin, İsrail-Mısır yakınlaşmasından bu yana İsrail dış politikasındaki belki de en önemli gelişme olduğunu” belirtmiştir. [\[20\]](#) Bir başkası ise bunu Orta Doğu'nun “en önemli askeri ilişkisi” olarak nitelendirmiştir. [\[21\]](#) Bu tanımlamaların herhangi birini kabul etmeden önce, ilişkinin ne olduğunu ve ne olmadığını tanımlamak önemlidir.

İki ülke arasında gelecekteki belirli senaryolarda karşılıklı savunma veya askeri iş birliğine dair resmi bir taahhüt bulunmadığı sürece, Ankara ile Kudüs arasındaki yakınlaşma geleneksel anlamda bir askeri ittifak değildir. Her iki devlet de diğerinin savaşlarını yürütmesini beklemez ve her ikisi de kendi hayati ulusal çıkarlarını doğrudan etkilemeyen krizlere karışmaktan çekinir. İsrail ve Türkiye'nin, birinin diğerinin adına askeri harekâtı harekete geçirecek durumları belirten tanımlanmış bir *casus foederis'i* (düşmanlık nedeni) yoktur.

Bununla birlikte, ilişkileri hâlâ stratejik bir ortaklık olarak değerlendirilebilir; zira bu ilişki, hem bölgesel hem de küresel nitelikteki çok çeşitli konularda temel görüş birliğine dayanmaktadır. Her iki ülkenin liderleri de ilişkinin özellikle herhangi bir üçüncü tarafa

karşı yöneltilmediğini vurgulamaya çalışsalar da, İsrail ve Türkiye Suriye, kitle imha silahlarının yayılması, İslamcı radikalizm tehlikesi, İran veya Irak'tan gelebilecek potansiyel tehditler ve Orta Asya'nın jeopolitik kaderi konularında ortak endişelere sahiptir.

Türkiye ve İsrail arasındaki stratejik ortaklık, klasik bir güç dengesi oyunu değildir. İki ülke, bölgesel rakiplerinden veya potansiyel rakip bölgesel ittifaklardan askeri olarak birlikte daha güçlüdür. Daha ziyade, ortak tehditleri savuşturmak için kaynaklarını birleştiren ve esas olarak bölgedeki mevcut jeopolitik koşulların zorla bozulmasını önlemeye odaklanan iki “statüko gücü” arasındaki bir ilişkidir. Ne İsrail'in ne de Türkiye'nin mevcut sınırlarının ötesinde aktif toprak iddiaları veya mevcut bölgesel rejimleri devirme arzusu yoktur. Ancak her ikisi de Suriye, Irak ve İran gibi toprak iddiaları besleyen veya bölgedeki beğenmedikleri rejimleri kontrol etmeyi veya değiştirmeyi amaçlayan “revizyonist” rakiplerle karşı karşıyadır. (Nitekim, Şam ve Ankara arasında Haziran 2002'de imzalanan son güvenlik koordinasyon anlaşması, İsrail-Türkiye ilişkisine yol açan temel jeopolitik parametrelerde çok az değişiklik yaratmıştır. Su üzerindeki Suriye-Türkiye gerilimleri ve Suriye'nin Hatay'a yönelik iddiası yüzeyin altında kaynamaya devam etmektedir.) [22]

Ortaklığın stratejik yönü yapısal bir formaliteden yoksun olsa da, ortak tatbikatlar, personel arası koordinasyon, istihbarat paylaşımı ve karşılıklı ziyaretler de dahil olmak üzere mevcut askeri işbirliği düzeyi, gelecekte olası ortak eylemler için bir altyapı oluşturmuştur. Bu durum, her iki ülkenin de zaman zaman üst düzey stratejik diyaloglarını kamuoyuna duyurmasıyla birlikte, caydırıcılık ve zorlayıcı diplomasi potansiyellerini artırmıştır. Uluslararası ilişkilerin ağırlıklı olarak güç politikası olarak yürütüldüğü ve askeri gücün ulusal gücün temel bileşeni olarak algılandığı bir bölgede, gayri resmi ittifaklar genellikle resmi, açık koalisyonlar kadar önemlidir. Ve diğer Orta Doğu devletlerinin çoğu İsrail-Türkiye ilişkilerindeki askeri bileşene takıntılı hale geldiğinden, her iki ülke de potansiyel rakiplerin onları müttefik olarak algılaması nedeniyle stratejik kazanımlar elde etmiştir.

İki ülkenin bugüne kadar ilişkilerinden elde ettiği stratejik faydalar aşağıdaki başlıklar altında gruplandırılabilir:

**Geliştirilmiş caydırıcılık.** İsrail-Türkiye askeri işbirliği, şüphesiz her iki tarafın da caydırıcılık pozisyonlarını güçlendirmiş ve böylece ikisinden birine karşı şiddetin kışkırtılma olasılığını azaltmıştır. Türkiye veya İsrail'e karşı güç kullanmayı düşünen

devletler, birleşik güçlerini dikkate almalıdır. Bu ilişki, olası herhangi bir düşman için riskleri artırmaktadır. İsrail-Türkiye karşılıklı yükümlülüklerinin kesin parametreleri belirsiz olsa da bu belirsizlik, meydan okuyanları caydırmada her iki ülke için de bir avantajdır.

*Geliştirilmiş zorlayıcı diplomasi.* Zorlayıcı diplomasi, caydırıcılığın birçok unsurundan yararlanır, ancak bir rakibi istenmeyen bir eylemden caydırmak yerine, onu istenen bir eylemi gerçekleştirmeye zorlar.

Türkiye'nin baskıcı diplomasisi, İsrail ile olan ilişkisinden zaten faydalanmıştır. 1998'de Şam, PKK lideri Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmek ve terör faaliyetleri on binlerce Türk vatandaşının hayatına mal olan örgütüne desteği sonlandırmak için Türk baskısına boyun eğmiştir. İsrail-Türkiye ilişkilerinin savunucuları arasında, Suriye'nin Ankara'nın taleplerine uymasının büyük ölçüde Suriyeli liderlerin birleşik bir Türk-İsrail tehdidiyle karşı karşıya kalabilecekleri algısından kaynaklandığı konusunda genel bir görüş birliği vardır. Nitekim, bu görüş, ilişkinin karşıtları tarafından bile benimsenmektedir. Örneğin, İsrail-Türkiye yakınlaşmasının şiddetli bir eleştirmeni olan Nabil Kaylani'ye göre: "Türkiye, İsrail ile ittifakı olmasaydı Suriye'ye bu kadar agresif bir şekilde saldırmazdı." [23] Nitekim, Suriye ile Türkiye arasında yakın zamanda imzalanan güvenlik koordinasyon anlaşması, bazılarına göre Şam'ı Ortadoğu güç dengesinin yeni gerçeklerine boyun eğmeye ve Türkiye'ye karşı düşmanlığını dizginlemeye veya en azından askıya almaya zorlayan Türk-İsrail yumuşamasının bir sonucu olarak Ankara'ya gelen ek bir fayda olarak görülmektedir. Suriyelilerin Türkiye'yi İsrail ile bağlarını koparmaya ikna etmeye çalışmamış olması bu görüşü desteklemektedir. [24]

*Washington'daki konumlarının güçlenmesi.* Türkiye ve İsrail arasındaki iş birliği, ABD için önemlerini artıran bir sinerji yaratmaktadır. Bu durum, özellikle 11 Eylül 2001 olaylarından sonra daha da belirginleşmiştir; bu olaylar, İsrail-Türkiye ittifakının ABD çıkarlarına son derece düşman bir bölgenin sınırlarını belirlediğini açıkça ortaya koymuştur. İki ülke birlikte, ABD çıkarlarını tamamlayan, istikrar için güçlü bir kuvvet oluşturmaktadır.

Daniel Pipes, ABD'nin gelişen İsrail-Türkiye ortaklığına olan ilgisi hakkında şu yorumu yaptı:

Türk-İsrail ortaklığı Amerika Birleşik Devletleri'ne birçok avantaj sunmaktadır. En iddialı olanı, Washington'un elli yıldır güvendiği otoriter yöneticilerin aksine, demokratik

müttefiklerden oluşan Amerikan odaklı bir bölgesel ortaklığın çekirdeğini sağlayabilir. Eisenhower'ın Bağdat Paktı, Nixon'ın "ikiz sütunları" ve Reagan'ın "stratejik uzlaşması" çoğunlukla şüpheli monarşilere (Irak'ın zayıf Haşimileri, İran'ın gösterişli şahı, aşırı Suudiler) ve çirkin otoritelere (bugünkü Mısır'daki Mübarek rejimi gibi) dayanıyordu. Ancak Türk-İsrail ittifakı, ilk kez, Avrupa'da olduğu gibi, Amerikan yanlısı demokrasilerden oluşan bir ittifak geliştirme olasılığını yaratmaktadır. Dikkatlice geliştirilirse, [diğerleri] de katılabilir. ... Nihai sonuç, tüm hedeflerin en ulaşılmaz olanı olabilir: daha barışçıl bir Orta Doğu. [\[25\]](#)

Türk-İsrail ilişkisi çeşitli kritik noktalarda Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini ve teşvikini almıştır. Belki de bunun en somut tezahürü, istikrarsız ortamlarında tartışmasız askeri üstünlüklerini sağlamak amacıyla, iki taraf arasında savunma ile ilgili teknoloji transferlerine yönelik hoşgörölü bir tutum olmalıdır.

### **Sonraki Aşama**

11 Eylül'ün dramatik olayları, uluslararası sistem için bir dönüm noktası oluşturarak, uluslararası terörizmin ve radikal İslamcılığın liberal demokrasiler için oluşturduğu tehdidin ciddiyetini tartışılmaz bir şekilde ortaya koymuştur. Daha önce sadece slogan olarak kalan "demokratik barış" ve "teröre sıfır tolerans" gibi kavramlar artık yeni bir anlam kazanmıştır. Benzer askeri ve terörist tehditlerle karşı karşıya kalan demokrasilerin bir araya gelmesi, gelecek dönemde dünya düzenini belirleyecektir.

Orta Doğu, bu tehditlerin başlıca kaynağı olma yolunda hızla ilerliyor. Bu durum, radikal güçlerin tehdidine karşı bir denge unsuru olarak İsrail-Türkiye ilişkisi için yeni ufuklar açıyor. İtilaf, iki ülkenin çıkarlarının örtüşmesiyle başladı. Teokratik aşırıçılığı ve askeri despotizmi kontrol altında tutma amacıyla, ABD ve Avrupa'nın teşvikiyle, Orta Doğu için daha geniş bir güvenlik mimarisinin temel direği olarak gelişebilir.

İtilaf Devletleri'nin bölgeye ve ötesine iletmesi gereken dört temel mesaj vardır:

- Bu, Orta Doğu'da ve ötesinde güvenliği ve istikrarı artırmayı amaçlamaktadır.
- Bu, demokratik rejimlerin (hem ahlaki hem de siyasi açıdan) erdemlerini ve aralarındaki işbirliğinin etkin bir şekilde pekiştirilmesinin doğasında var olan faydaları göstermektedir.
- Bu, herhangi bir saldırgan niyetle motive edilmemiştir ve üçüncü şahıslara karşı yöneltilmemiştir.

- Gayriresmi yapısı ve saldırgan olmayan hedefleri sayesinde, benzer düşüncelere sahip diğer bölgesel aktörlere de açıktır.

Bu ilişkinin nihai yönü, amacı Ortadoğu'yu yeniden şekillendirmekten başka bir şey olmayan "terörle savaş" başlığı altında kurulan birbirine bağlı bağlar ağıyla etkileşiminin kolaylığında yatıyor olabilir.

İşte tam da bu noktada İsrail-Türkiye ortaklığı, her iki devlet için de sahip olduğu değer in ötesine geçerek, umutsuz bir bölge için iyimserlik ışığı görevi görüyor. Bu ilişki konusunda önde gelen uzmanlardan Efraim İnbar'ın da belirttiği gibi:

Toplumlarının Orta Doğu'daki diğer tüm ülkelerden çok daha fazla özgürlük ve refah elde etmedeki başarısı, demokrasinin yalnızca Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da bulunan bir özellik olmadığını sürekli hatırlatıyor. Bu, komşularının da böyle bir deneyimden faydalanabileceği umudunu besliyor. [26]

Bu umudun gerçekçi olup olmadığı henüz belli değil. Bu arada, Türk-İsrail ilişkisi, istikrarlı ve demokratik bir Orta Doğu'da çıkarları olan herkes tarafından desteklenmeyi ve ödüllendirilmeyi hak ediyor. İsrail ve Türkiye, anlaşmalarını açık uçlu, bu anlaşmanın temellerini paylaşmak isteyen herkese açık olarak görmelidir. Düzensizlik güçlerinin giderek daha karmaşık ağırlar ördüğü bir Orta Doğu'da, istikrar savunucuları daha azını göze alamazlar.

**Çevik Bir**, 1995-1998 yılları arasında Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkan Yardımcılığı görevini yürütmüş ve birçok önemli Türk-İsrail askeri anlaşmasının müzakerelerinde yer almıştır. **Martin Sherman**, Herzilya'daki Disiplinlerarası Merkez'de Politika ve Strateji Enstitüsü'nde kıdemli araştırmacıdır ve Tel Aviv Üniversitesi'nde siyaset bilimi dersleri vermektedir.

[1] Mustafa Kibaroglu, "Türkiye ve İsrail Strateji Oluşturuyor", *Middle East Quarterly* , Kış 2001, s. 62. Madde 5'e göre NATO üyeleri " *Avrupa veya Kuzey Amerika'da bir veya daha fazlasına karşı yapılan silahlı bir saldırının [yazarların vurgusu] hepsine karşı yapılmış bir saldırı olarak kabul edileceği konusunda mutabıktır.*"

[2] Meltem Müftüler Baç, "Türkiye ve İsrail: Gelişen Bir Ortaklık", Ariel Politika Araştırma Merkezi, Politika Belgesi no. 47, 1998, özet, <http://www.acpr.org.il/publications/policy-papers/pp047-xs.html> adresinde .

[3] Kibaroglu, "Türkiye ve İsrail Strateji Oluşturuyor", s. 63.

[4] Daniel Pipes, “Yeni Bir Eksen: Ortaya Çıkan Türk-İsrail İttifakı”, *The National Interest* , Kış, 1997-98, <http://www.danielpipes.org/article/293> adresinde .

[5] Ayşegül Sever, “Türkiye ve 1990'lardaki Suriye-İsrail Barış Görüşmeleri”, Eylül 2001, <http://www.biu.ac.il/SOC/besa/meria/journal/2001/issue3/jv5n3a7.html> adresinde .

[6] Efraim Inbar, “İsrail-Türkiye Stratejik Ortaklığının Bölgesel Etkileri”, MERIA, Haziran 2001, <http://www.biu.ac.il/SOC/besa/meria/journal/2001/issue2/jv5n2a5.html> adresinde .

[7] Sever, “Türkiye ve Suriye-İsrail Barış Görüşmeleri.”

[8] Pipes, “Yeni Bir Eksen.”

[9] Inbar, “Bölgesel Etkiler.”

[10] Aynı yer.

[11] Aynı yer.

[12] Pipes, “Yeni Bir Eksen”; Alan M. Schneider, “Türkiye ve İsrail: Ortak Düşmanlar, Ortak Çıkarlar”, *The Jerusalem Journal* , <http://www.bnaibrith.org/worldcenter/jerjournal/jerjourn15.html> adresinde.

[13] *Ha'aretz* , 30 Nisan 1996 ve 3 Haziran 1997.

[14] Inbar'ın “Bölgesel Etkiler” adlı eserinde alıntılanmıştır.

[15] Aynı kaynakta alıntılandı.

[16] Aynı kaynakta alıntılandı.

[17] British Broadcasting Corporation, [http://news.bbc.co.uk/1/hi/english/world/europe/newsid\\_1911000/1911609.stm](http://news.bbc.co.uk/1/hi/english/world/europe/newsid_1911000/1911609.stm) adresinde .

[18] Alan Makovsky, “Özel Politika Forumu Raporu, Türk-İsrail-Suriye Üçgeni” *Peacewatch* , sayı 249, 15 Mart 2000, <http://www.washingtoninstitute.org/watch/Peacewatch/peacewatch2000/249.htm> adresinde alıntılanmıştır .

[19] Sami Kohen, Pipes'ta alıntılandı, “Yeni Bir Eksen.”

[20] Efraim Inbar, “İsrail-Türkiye Bağlantısı”, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü Güvenlik Çalışmaları Programı Seminer Serisi, Bahar 1999, 3 Şubat 1999, <http://web.mit.edu/ssp/spring99/inbar.html> adresinde .

[21] Sabri Sayari, Pipes'ın “Yeni Bir Eksen” adlı eserinde alıntılıdır.

[22] Suriye Raporu , <http://www.syria-report.com/Features6.htm> adresinde .

[23] Nabil Kaylani, “İsrail-Türk İttifakı Orta Doğu'da Yeni Bir İstikrarsızlaştırıcı Faktör Olabilir”, *The Washington Report on Middle East Affairs* , Ocak/Şubat 1999, s. 47, 94.

[24] Haziran 2002'de Suriye ile Türkiye arasında imzalanan güvenlik koordinasyon anlaşması, Şam'ın Ankara'dan İsrail ile olan bağlarından vazgeçmesini talep eden herhangi bir madde içermiyordu. Türk yetkililere göre bu, Suriye'nin "Orta Doğu'daki [Türk-İsrail ilişkilerinin] gerçekliğini soğukkanlılıkla kabul ettiğini" gösteriyor. *Ha'aretz* , 3 Temmuz 2002.

[25] Pipes, “Yeni Bir Eksen.”

[26] Inbar, “Bölgesel Etkiler.”